

Zachowanie ex situ zasobów genowych ogrodniczych roślin użytkowych.

Temat realizowano w ramach zadania celowego 1.2 Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Głównym celem zadania jest zachowanie dla przyszłych pokoleń w stanie żywym obiektów ogrodniczych roślin użytkowych i ich dzikich krewniaków. W ramach zadania jest prowadzony zbiór obiektów, utrzymywanie ich w kolekcjach ex situ, charakterystyka i ocena zebranych materiałów dla wykorzystania w hodowli twórczej i pracach badawczych oraz w działalności na rzecz wyżywienia, zrównoważonego rolnictwa i zachowania bioróżnorodności terenów wiejskich.

Instytut Ogrodnictwa – PIB wraz z instytucjami zewnętrznymi prowadzi następujące kolekcje roślin ogrodniczych w formie wegetatywnych kolekcji polowych, w karkasach, tunelach foliowych oraz w kriobankach:

- a) rośliny warzywne (czosnek, szalotka i dzikie gatunki *Allium*, szparag),
- b) rośliny sadownicze (jabłoń, grusza, śliwa, wiśnia, czereśnia, brzoskwinia, morela, leszczyna, orzech włoski, podkładki drzew ziarnkowych, podkładki drzew pestkowych, dzikie gatunki drzew owocowych, truskawka i poziomka, malina, jeżyna, porzeczki, agrest, borówka wysoka, żurawina wielkoowocowa, winorośl oraz rzadkie gatunki roślin sadowniczych, jak: aktinidia, bez czarny, cytryniec chiński, dereń jadalny, jagoda kamczacka, rokitnik, róża owocowa, świdośliwa),
- c) rośliny ozdobne (lilia, narcyz, tulipan, mieczyk, róża),
- d) rośliny miododajne (gatunki jednoroczne, dwuletnie, byliny, krzewinki, krzewy, drzewa).

Stan utrzymywanych zasobów genowych roślin ogrodniczych w kolekcjach wegetatywnych Instytutu Ogrodnictwa - PIB i instytucji zewnętrznych w 2025 roku liczył łącznie ponad 10 tys. obiektów. W zależności od gatunku lub grupy roślin stosuje się różne formy zachowania zgromadzonych obiektów. Zasoby genowe szparaga, czosnku, szalotki i dzikich gatunków z rodzaju *Allium* zachowuje się w postaci systematycznie odnawianych kolekcji polowych. W podobny sposób postępuje się z cebulowymi roślinami ozdobnymi, takimi jak: tulipan, narcyz, mieczyk i lilia. W przypadku roślin sadowniczych, miododajnych i róży dominują kolekcje w postaci wieloletnich nasadzeń polowych, prowadzonych zgodnie z wymaganiami agrotechnicznymi danego gatunku lub grupy roślin. Dla czosnku i jabłoni stosuje się także krioprezerwację, a podatne na wymarzenie odmiany winorośli utrzymuje się w tunelu foliowym. Z kolei część genotypów śliwy zgromadzono w karkasie w celu ochrony ich przed szarką.

W 2025 roku scharakteryzowano pod względem morfologicznym i oceniono wartość użytkową 45 obiektów roślin ogrodniczych. Na podstawie badań prowadzonych w kolekcjach IO-PIB sporządzono opisy: 7 odmian jabłoni, 3 odmian gruszy, 2 odmian śliwy, 3 odmian wiśni, 8 odmian mieczyka, 4 odmian lilii. W Zakładzie Doświadczalnym Oceny Odmian w Lisewie k. Malborka w okresie pełni kwitnienia wykonano pomiary, obserwacje, opisy morfologiczne i dokumentację fotograficzną 5 odmian mieczyka, 10 odmian tulipana i 3 odmian narcyza.

Ponadto w 2025 roku oceniono tożsamość genetyczną 30 genotypów wiśni z kolekcji IO-PIB.

Utworzono kopie bezpieczeństwa poprzez umieszczenie w ciekłym azocie do długoterminowego przechowania kolejnych 10 obiektów czosnku.

Instytut Ogrodnictwa – PIB zorganizował 2 ekspedycje terenowe. W pierwszej, która odbyła się w dniach 10 do 13 września 2025 roku we wschodniej części kraju, tj. w województwie podkarpackim obszar badań obejmował teren pomiędzy miejscowościami takimi jak: Ciechanowiec, Talkowczyzna, Grybowczyzna, Deniski, Wojszki, Ryboły, Nowokornino oraz Bodaki. Zebrano łącznie 85 obiektów roślinnych, głównie warzyw, a także ich dzikich pokrewnych. Celem drugiej ekspedycji, którą przeprowadzono w dniach 9-11.10.2025r. było poszukiwanie dawnych odmian drzew owocowych. Objęła część województwa mazowieckiego i podlaskiego (okolice Wilkowa Polskiego, Moniek, Krynicy, Goniądz, Suchowoli, Dąbrowy Białostockiej, Sokółki oraz Zabłudowa). W rejonach tych spotkano pojedyncze drzewa jabłoni oraz kilka dość dużych sadów, głównie w okolicach Dąbrowy Białostockiej odmian: ‘Kosztela’, ‘Kronselska’, ‘Boiken’, ‘Grafstytnek Inlandzki’, ‘Malinowa Oberlandzka’, ‘Antonówka Zwykła’ oraz grusze: ‘Klapsa’, ‘Salisbury’ i ‘Józefinka’, które już są w zasobach IO-PIB. Spotkano także drzewa odmian dotychczas nieznanych, z których pobrano zrazy. Dodatkowo pobrano zrazy ze spotkanych w różnych rejonach wiśni odroślowych, które wykazywały dość małą podatność liści na drobną plamistość liści drzew pestkowych oraz charakteryzowały się ogólnie dobrą kondycją. Łącznie zebrano 12 genotypów, w tym jabłoni – 6, gruszy – 1 i wiśni – 5.

W 2025 r. na zasadach MTA udostępnione zostały zrazy: 104 genotypów jabłoni, 30 genotypów gruszy, 43 genotypów śliwy, 10 genotypów wiśni, 31 genotypów czereśni, 7 genotypów moreli i 7 genotypów brzoskwini i 7 genotypów winorośli.

W odpowiedzi na prośby z terenu całego kraju, w ramach Kolekcji Roślin Miododajnych udostępniono pszczelarzom próbki nasion roślin miododajnych. Wysłano cztery komplety nasion, jeden zestaw roślin rocznych i jedną większą porcję nasion nostryku białego jednorocznego.

W dniu 16 czerwca 2025 roku, w związku z polską prezydencją w UE i wizytą gości z zagranicy, m. in. ministrów rolnictwa państw Unii Europejskiej przygotowano wystawę połączoną z degustacją owoców z kolekcji znajdujących się na terenie Sadu Doświadczalnego IO-PIB w Dąbrowicach. Zaprezentowano 31 wcześniej dojrzewających odmian czereśni oraz 5 odmian jagody kamczackiej.

W dniach 20–21 września 2025 roku Instytut Ogrodnictwa – PIB zaprezentował wystawę pt. „Ogrody zdrowia – co natura ma dla Ciebie. Kolor ma znaczenie”, przygotowaną w ramach 48. Skierniewickiego Święta Kwiatów, Owoców i Warzyw. Wystawę zorganizowaną w zabytkowych wnętrzach Pałacu Prymasowskiego w ciągu dwóch dni odwiedziło blisko 20 tysięcy osób. Wystawa owoców kilkunastu dawnych odmian jabłoni miała na celu prezentację głównie mało znanych dawnych odmian. W czasie dwóch dni w godzinach 10-17 udzielono ponad 40 porad lub wymiany informacji w ramach konsultacji.